

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی (رو)

موسسه آموزش عالی غیرانتفاعی شهید اشرفی اصفهانی

دانشکده حقوق و الهیات

پایان نامه برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

فقه و حقوق خصوصی

عنوان:

روش های جبران خسارت مادی و معنوی ناشی از فعالیت رسانه در فقه و حقوق ایران

استاد راهنما:

دکتر امیر مقامی

استاد مشاور:

دکتر مصطفی نجاری

نگارنده:

ساناز رجیبی

دی ۱۳۹۸

کلیه حقوق مادی و معنوی مترتب بر دست‌آوردهای مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از پژوهش موضوع این پایان‌نامه/رساله متعلق به دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی است. دانشجو موظف به رعایت آیین‌نامه و منشور اخلاق در پژوهش برای ارائه و یا چاپ مطالب مستخرج از پایان‌نامه/رساله می‌باشد.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی
دانشکده حقوق و الهیات
گروه: حقوق

تأییدیه‌ی اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه‌ی دفاع از پایان‌نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه‌ی نهایی پایان‌نامه‌ی خانم ساناز رجبی را تحت عنوان روش‌های جبران خسارت مادی و معنوی ناشی از فعالیت‌های رسانه در فقه و حقوق ایران در رشته فقه و حقوق خصوصی از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را با درجه عالی برای تکمیل درجه‌ی عالی کارشناسی ارشد پیشنهاد می‌کنند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	امیر مقامی	استادیار	
۲- استاد مشاور	مصطفی نجاری	استادیار	
۳- استاد داور	راضیه عبدالصمدی	استادیار	
۴- استاد داور	طاها سمیمی	استادیار	
۵- مدیر گروه	محمد رضا شادمانفر	استادیار	

تقدیم به دولت بزرگ

ابتدا تقدیم به پدر و مادر مهربانم که امروزم، قدرت بیان نظرات و عقایدم در راستای عدالت خواهی، توأم

با حفظ انسانیت را می‌یون بزرگواری و زحمات والای ایشان، هستم.

و همچنین تقدیم به حقوق‌دانانی که هنر انسانیت همراه با عدالت را شیوه اصول داری خود کردند.

راہبان پدیدار

پاسگزاري:

از زحمات دكتر اميرمقامي و دكتر مصطفي نجاري و تامي اساتيد بزرگوارم صميمانه پاسگزارم.

كه در دوران علم آموزي به بنده دانش قرين معرفت را آموختند و تامي نظر ايشان را هلكشاي پژوهش منم بود.

چکیده:

در عصر جدید رسانه ابزاری است برای انتقال اطلاعات، که در جهت دهی اذهان عمومی، حمایت یا انتقاد نسبت به عملکرد دولتها نقش مهمی دارد. حال امکان دارد در جریان فعالیت های گسترده رسانه، شخصیت حقیقی یا حقوقی اشخاص دیگر متضرر گردد؛ که جبران خسارت از ملزومات است. اما شیوه جبران خسارت ناشی از فعالیت رسانه چگونه است؟ متأسفانه علارقم کارکردها رسانه و نقش بسیار مهم آن در تعیین فرهنگ و نگرش، همچنین ایجاد تحولی که در جوامع رو به توسعه ایفاء می کند و مورد توجه مدیران و قانون گذاران همچنین سیاست مداران می باشد، از قانون مدون و اختصاصی ندارد و در اکثر دعوی با موضوعیت رسانه با استناد به قوانین کلی و عام دادرسی می شود. اما به دلیل شکل گیری غیر قابل اجتناب رسانه ها و وسایل ارتباط جمعی و تاثیر رسانه ها بر نگرش و تفکر مخاطبان، این حوزه از حساسیت و اهمیت ویژه ای در جامعه برخوردار است که نیاز به قوانین مختص هر رسانه می باشد، زیرا رجوع به قوانین مدنی و کیفری همچنین قواعد کلی مصوبه نمیتواند مدعی احقاق حق در باب مسئولیت رسانه باشد، به همین دلیل باتوجه به به گسترده شدن مسئولیت ناشی از فعل زیان بار رسانه ای باید قانون جامع و کاملی از مسئولیت مدنی رسانه ای تدوین شود که علاوه بر منع دستگاه قضائی به تحمیل مجازاتهای کیفری، هم آثار زیان ناشی از عمل رسانه را کاهش دهد و هم موجبات تنبیه و ارباب متخلفین را در بر داشته باشد. ضمن اینکه تدوین چنین مقرراتی می تواند در صورت انحصار رسانه گروهی را در ترویج تفکر خاص بر خلاف مصالح اجتماع شکسته و عملاً با الزام متخلف به درج عذرخواهی از زیان دیده و جبران ضرر وارده و در اختیار نهادن صفحاتی از نشریه و یا زمانی خاص در رسانه های صوتی تصویری و دیجیتال به انعکاس گزارشات فعالیت های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی دستگاه های تعیینی مرجع قضائی، فضای رسانه را نیز از محیط زیان و جرم خارج و به فضا و محیط انتشار خدمتی خدایسندانه هدایت کند. در این پژوهش با روش تحلیلی - توصیفی با فرضیه قواعد فقهی - حقوقی بر آن است که رسانه زیان زننده ضامن خسارت وارده و ملزم به جبران خسارت مادی و معنوی آن می باشد. یافته این پژوهش آن است که قواعد فقهی - حقوقی مبین جبران خسارت رسانه مزبور و البته نیازمند تدوین قانون مبتنی بر واقعیت های های موجود در این زمینه است.

واژگان کلیدی: رسانه، فقه، حقوق، قانون، خسارت مادی، خسارت معنوی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	کلیات تحقیق.....
۲.....	مقدمه:.....
۵.....	۱-۱- شرح و بیان مساله پژوهشی:.....
۷.....	۱-۲- پیشینه تحقیق.....
۹.....	۱-۳- ضرورت و نوآوری تحقیق.....
۹.....	۱-۴- پرسشهای تحقیق.....
۹.....	۱-۵- فرضیههای تحقیق.....
۹.....	۱-۶- هدف ها و کاربردهای تحقیق.....
۱۰.....	۱-۷- روش و نحوه انجام تحقیق و بدست آوردن نتیجه.....
۱۰.....	۱-۸- ساماندهی (طرح) تحقیق.....
۱۱.....	فصل اول: مفهوم و ماهیت رسانه و خسارت
۱۲.....	بخش اول: مفاهیم و تعاریف
۱۲.....	گفتار اول: مفهوم رسانه.....
۱۵.....	گفتار دوم: مفهوم خسارت.....
۱۵.....	گفتار سوم: مفهوم مسئولیت مدنی.....
۱۶.....	گفتار چهارم: تاریخچه.....
۱۸.....	گفتار پنجم: انواع رسانه.....
۲۲.....	بخش دوم: کارکرد رسانه برای تولیدکننده و مخاطبین
۱۹.....	گفتار اول : کارکرد رسانه برای تولید کنندگان.....
۲۱.....	گفتار دوم: کارکرد رسانه برای مخاطبین.....
۲۵.....	بخش سوم: تبیین و انواع خسارت

۲۶	گفتار اول : خسارات مادی.....
۲۶	گفتار دوم : خسارت معنوی.....
۲۸	بخش چهارم: ماهیت خسارت های رسانه ای در منظر فقه و حقوق.....
۲۸	گفتار اول : ماهیت خسارت رسانه ای از دیدگاه حقوق
۲۹	گفتار دوم: ماهیت خسارت رسانه ای از دیدگاه فقه
۳۲	گفتار سوم: مبنای تشخیص خسارت ناشی از فعالیت رسانه.....
۳۴	مبحث اول: نظریه تفصیر.....
۳۶	مبحث دوم: نظریه ی خطر.....
۳۶	بخش پنجم: رسانه ها و تکالیف قانونی.....
۳۷	گفتار اول: انواع ضررهای ناشی از فعالیت رسانه.....
۴۰	گفتار دوم: استثناء محدودیت آزادی بیان رسانه در قوانین.....
۴۲	گفتار سوم: الزام به جبران خسارت رسانه ای.....
۴۴	فصل دوم: روش های جبران خسارت مادی ناشی از فعالیت رسانه ها.....
۴۵	بخش اول: مصادیق خسارت بار ناشی از فعالیت رسانه ها.....
۵۴	بخش دوم: انواع جبران خسارت رسانه ها در اضرار به غیر.....
۵۵	گفتار اول: شیوه های جبران مالی (پرداخت غرامت).....
۵۶	گفتار دوم: شیوه غیرمالی (اعاده وضع به حالت سابق).....
۶۰	بخش سوم: چگونگی تقویم خسارت مادی فعالیت رسانه ای.....
۶۰	گفتار اول: جبران خسارت مادی از دیدگاه حقوق
۶۲	گفتار دوم : جبران خسارت مادی از دیدگاه فقه.....
۶۴	بخش چهارم: مصادیق مسئولیت مدنی رسانه ای.....
۶۷	گفتار اول : مسئولیت مدنی اصحاب رسانه و ضرورت جبران خسارت.....
۷۱	گفتار دوم: مبنای فقهی مسئولیت مدنی رسانه ها.....
۷۱	گفتار سوم: مسئولیت مدنی ناقض حریم خصوصی.....

- گفتار چهارم: افشاسازی عمومی غیرمتعارف مسائل خصوصی فرد در فقه و حقوق..... ۷۴
- بخش پنجم: امکان انتشار حکم قضایی در رسانه ۷۷
- گفتار اول: قوانین مصوبه مجاز بودن انتشار حکم قضایی..... ۷۸
- گفتار دوم: نمونه آراه قضایی منتشر شده در رسانه ملی..... ۷۹
- فصل سوم: روش های جبران خسارت معنوی ناشی از فعالیت رسانه ها ۸۰
- بخش اول: خسارت معنوی ناشی از فعل زیانبار..... ۸۱
- گفتار اول : ماهیت خسارت معنوی..... ۸۶
- گفتار دوم: انواع خسارت معنوی ناشی از فعالیت رسانه..... ۸۷
- گفتار سوم: قابل مطالبه بودن یا نبودن خسارت معنوی ۸۸
- بخش دوم: مصادیق خسارت معنوی ۸۹
- گفتار اول : دیدگاه حقوق..... ۸۹
- گفتار دوم: دیدگاه فقه..... ۹۰
- بخش سوم : چگونگی تقویم خسارات معنوی ناشی از فعالیت رسانه ها ۹۱
- گفتار اول: جبران خسارت معنوی در نظام حقوقی ۹۲
- گفتار دوم: جبران کامل خسارت..... ۹۴
- بخش چهارم: ضرورت جبران خسارت معنوی..... ۹۴
- گفتار اول: جبران خسارت معنوی از منظر حقوق..... ۹۵
- گفتار دوم: ضرورت جبران خسارت معنوی از منظر فقه..... ۹۶
- بخش پنجم: بررسی نظریه ها و ادله های حقوقی و فقهی خسارات رسانه ای..... ۱۰۱
- گفتار اول: وجه تمایز اخلاق رسانه ای و فقه رسانه ای..... ۱۰۴
- بخش ششم : شیوه های ارزیابی خسارت معنوی..... ۱۱۳
- گفتار اول: روش جبران مادی خسارت معنوی..... ۱۱۴
- گفتار دوم: روش های جبران غیرمادی خسارت معنوی..... ۱۱۶
- گفتار سوم: وضعیت خسارات معنوی در نظام حقوقی ایران..... ۱۱۶

۱۲۰.....	نتیجه گیری
۱۲۲.....	پیشهادات
۱۲۶.....	فهرست منابع

کلیات تحقیق

مقدمه:

با گذر زمان پیشرفتهایی در زمینه های مختلف علوم و تکنولوژی صورت گرفته است. تجربه بشر زیاد شده و سطح فعالیتهايش ارتقاء یافته است. رسانه ها نیز که یکی از راه های ارتباطی بشر است با گذشت زمان دستخوش تغییر شده اند. به طور مثال در گذشته استفاده از رادیو مجوز می خواست. به و اکثر رسانه ها تلگراف، تلویزیون، رادیو و سایر رسانه ها تا با فرهنگ عامه عجین شود فراز و نشیب هایی را پشت سر گذاشت. تغییر همیشه به سادگی میسر نبود، به طور مثال اصطلاح روزنامه رسمی به نوع ویژه از روزنامه لحاظ می شود که به انتشار قوانین و یا آراء وحدت رویه می پردازد اما این روزنامه نیز دستخوش تغییرات شد و اینک در فضای سایبری مشاهده می شود که عدم حمایت از اهالی هنر و سنگ اندازی در مسیر نویسندگان و مطبوعات از موارد دخیل در این دشواری ها مطرح می شود. جایگزین نکردن راه حل درآمدزایی بر عدم اجرای قانون در راستای عدم ارسال آگهی های دولتی به وزارت ارشاد، یارانه ناکافی مطبوعات، کمبود کاغذ و... فشار مضاعفی بر روشنگران افکار جامعه تحمیل می کند. که گذشتن از این چالش جدی فتح باب و گشایشی در این خصوص خواهد بود. یکی از کارکردهای اصلی رسانه های رسمی تصویر سازی از وقایع است. رسانه های رسمی به عنوان رسانه حرفه ای قلمداد می شوند و مسئولیت اخلاقی و قانونی دارند. رسانه های رسمی الزاماً به معنای رسانه های چاپی و کاغذی نیستند، چرا که می شود رسانه های سایبری را نیز در حد اعلا ارتقا داد و به عنوان رسانه های رسمی قلمداد کرد. و فضای سایبری را عرصه ظهور و نقش آفرینی رسانه اجتماعی دانست. افراد در فضای سایبر، قواعد و قوانین حاکم بر فضای فیزیکی و واقعی را پشت سر می گذارند و با سازوکارهای متفاوتی، سطح و محدوده روابط و تعاملهای خویش را پایه گذاری می کنند. شبکه های اجتماعی سایبری، غالباً از ویژگی باز بودن، و عدم تمرکز

برخوردارند و ضمن داشتن انعطاف پذیری و ایمنی سطح بالا، کنترل اجتماعی را با چالش های جدی روبرو کرده اند. اما بنظر میرسد روند تغییر رسانه و ارتقاء سطح کیفی و کمی رسانه ها در فضای سایبری تقابل میان روزنامه های چاپی و مجازی ایجاد نمی کند. این کماکان می تواند تعامل باشد منتها در درجه های مختلف. گرایش مردم درست یا غلط به سوی فضای مجازی و مطالعه اخبار از سایتها و فضای سایبری الزاما روند غیرطبیعی نیست. بلکه ناشی از تحول تکنولوژی و رویکرد مردم به طور خاص به فضای مجازی و جذابیهای آن است کما اینکه با تغییرات اساسی در رسانه های دیجیتال می توان معادله برد، برد برای مردم و اصحاب رسانه ایجاد کرد.

برد مردم در اطلاع رسانی صحیح و با کیفیت و انتشار اخبار واقعی با نوع نگاه مثبت و پرفایده است و برد اصحاب رسانه در گرو حمایت مردم و مسئولین و نیز ایجاد درآمدی تازه و پرسود است که می تواند به کیفیت و ایجاد خلاقیت منجر شود. که این موضوع را می توان به تمامی رسانه ها تعمیم داد. مطابق اصول قانون اساسی همچنین به طور اخص در مواد قانون مطبوعات این حق و تکلیف برای مطبوعات نهاده شد تا در جهت روشن گری اقدام و افکار جامعه را بیدار نمایند لذا برای شکل گیری این فرایند مثبت اجتماعی باید نظارت تخصصی بر روند شکل گیری فعالیت های هر رسانه صورت گیرد. خصوصا رسانه های عمومی مانند تلویزیون و روزنامه که به صورت عام در اختیار همگان قرار میگیرد در نتیجه محتوای هر رسانه باید با حفظ اصول و رعایت قوانین نسبت به مسائل مختلف مربوط به امنیت و مصالح جامعه و نیز حقوق اشخاص صورت گیرد. انتشار اخبار با تیتراهای هیجانی و تمرکز بر جنبه های منفی وقایع امری است که از سوی برخی از رسانه ها صورت می گیرد و این ایجاد بی اعتمادی به سران مملکت و کاهش سطح امید به زندگی موتور اقتصاد و حرکت افراد فعال اجتماع را متوقف می کند. اما این تناقضی با نقد صحیح و تخصصی عملکرد حاکمان و آزادی مطبوعات ندارد. اینکه در جامعه، رسیدگی به جرایمی همچون اختلاس صورت گیرد نشان از اجرای عدالت هرچند مویرگی است و این نقطه مثبتی است که باید قوت بگیرد تا تمرکز بر نقاط منفی اخبار قوت بگیرد انتشار واقعیت با رویکرد مثبت می تواند اعتماد مردم به مسئولین و افزایش امید به زند و وضوح و روشنی خود موجب رشد خلاقیت خواننده می شود و نتیجتاً لایه های پنهان و یا شخصیت ها برای خواننده ساخته و پرداخته می شود. اما شیب تند تحولات ادامه دارد و مردم به منابع خبری غیر رسمی گسترده ای دسترسی دارند و چون رسانه های رسمی کارآمدی لازم را ندارند، به سراغ رسانه

های دیگر می روند. روزنامه ها و خبرگزاری ها به دلیل فشارهای سیاسی، امنیتی و اقتصادی دچار ضعف عملکرد هستند و کارکرد آنها کاهش یافته است.

صرف تعریف و تمجید از فضای سیاسی و اجتماعی کشور در رسانه ها، فاصله ای فاحش با واقعیت موجود در جامعه دارد و کارآمدی رسانه را از بین می برد. با وجود فشارهای موجود، رسانه تحت فشار و بازمانده از تحولات نمی تواند تصویر مسئولانه ای از وقایع ارائه دهد. روایت واقعیت موجود، ناشی از همهمه های فضای مجازی غیررسمی است که گاه می تواند خطرآفرین باشد. راه نجات این واقعه تضمین آزادی رسانه ملی است.

در نگاهی دیگر تلاش در جهت ارتقاء وجه مادی رسانه و افزایش کیفیت آن می تواند در کمیت نیز موثر واقع شود. تازگی و ترویج حس خودباوری، آرامش، رهایی و امیدواری را در جامعه به ارمغان بیاورد.

با توجه به پژوهش های صورت گرفته آگاهی هنرمندان نسبت به رفتار جرم انگاری شده در قانون می تواند در شرایط فعلی جامعه، تا حدی ایمنی قلم را از حساسیتهای موجود به دنبال داشته باشد. مطالبه گری جامعه مطبوعاتی از واضعان قانون برای وضع قوانینی که اجرای اصول قانون اساسی را به دنبال داشته باشد در جهت ایجاد واقعی آزادی مطبوعات و اعتماد متقابل مردم به رسانه ها از ملزومات است. از آنجا که رسانه ها در گذشته انتشار محدودتری داشته اند، حمایت های قانونی قابل توجهی از آن ها صورت نمی گرفت. اما در عصر حاضر با سهولت تولید محتوا به صورت های مختلف و در نتیجه افزایش شمار آفرینش های فکری و افزایش اهمیت تولید آن، تمهیدات مختلفی برای حمایت قانونی از این آثار رسانه ای اندیشیده شده است. در حال حاضر، بیشتر نظام های حقوقی، قواعدی را برای اطمینان خاطر پدیدآوران در نظر گرفته اند تا هم حمایت و هم حفاظت لازم از آثار فکری، سمعی و بصری صورت گیرد. از سویی دیگر نیز قانون گذار تا حدودی با ایجاد تمهیداتی به روش هایی برای جبران مادی و معنوی خسارت ناشی از رسانه پرداخته است که در این پایان نامه به تفصیل به شرح آن خواهیم پرداخت.

۱-۱- شرح و بیان مساله پژوهشی:

اکنون ما در عصر ارتباطات زندگی می کنیم علت این نام گذاری را تا حدودی مدیون توسعه روز افزون فناوری و تکنولوژی هستیم. با پیشرفت فناوری ارتباط مستقیم و چهره به چهره محدود تر شده اما این امر دایره ارتباطی را بسیار وسیع تر کرده است. در مسیر پیشبرد ارتباطات، رسانه ها مهم ترین ابزار انتقال اطلاعات هستند به گونه ای که ارتباطات جوامع امروز بر روی چرخ های رسانه در گردش می باشد. چهار عنصر مهم در هر ارتباط جمعی وجود دارد که عبارت است از برقرارکننده ارتباط، دریافت کننده ارتباط، پیام یا محتوای ارتباط و وسیله ی ارتباط. (انصاری، ۱۳۹۰، ۱)

در فرهنگ فارسی عمید رسانه هر وسیله که مطلب یا خبری را به اطلاع مردم برساند مانند: رادیو، تلویزیون و روزنامه معنا شده است. البته امروز رسانه ها دایره وسیع تری پیدا کرده است و سینما، اینترنت، کتاب و حتی یک عکس را نیز شامل می شود. رسانه های جمعی علاوه بر کارکردهای فردی، اطلاع رسانی، هویت یابی، تفریح و تعامل اجتماعی، کارکردهای اصلی و اجتماعی را نیز در برمی گیرد که عبارت است از: همبستگی، پیوستگی و تداوم (انتقال میراث فرهنگی)، سرگرمی و بسیج اجتماعی. (مک کوایل، ۱۳۸۸)

با توجه به همین کارکردها رسانه نقش بسیار مهمی را در تعیین فرهنگ و نگرش همچنین ایجاد تحول در جوامع رو به توسعه ایفاء می کند و مورد توجه مدیران و قانون گذاران همچنین سیاست مداران می باشد. به دلیل شکل گیری غیر قابل اجتناب رسانه ها و وسایل ارتباط جمعی و تاثیر رسانه ها بر نگرش و تفکر مخاطبان، این حوزه از حساسیت و اهمیت ویژه ای در جامعه برخوردار است.

در بخش های چهارم و پنجم توسعه نیز به مبحث حقوق رسانه ها پرداخته شده است که در آن ضمن به رسمیت شناختن تاثیر انواع رسانه ها مکتوب و مجازی بر روند توسعه ی ملی، به راهکارهای کنترل و نظارت بر آن نیز اشاره شده است. (امیری، ۱۳۹۵، ۱۰۷)

مارشال مکلوهان معتقد است که «رسانه پیام است» او در کتاب (برای درک رسانه ها) بیان می کند که رابطه شکل و محتوا در حقیقت و در عمل به گونه ای می باشد که پیام واقعی، خود وسیله پیام رسانی یا رسانه است. معتقد است هر رسانه برنامه و جهت گیری های تکنیکی خاص خود را دارد و واقعیت را به روش های گوناگون نمایش می دهد در واقع رسانه های مختلف

ممکن است حادثه مشابهی گزارش کنند ولی پیامهای متفاوتی برای مخاطب ایجاد شود.
(مکلوهان، ۱۳۷۷)

در نتیجه با توجه به بازتاب رسانه ها، وجود حقوق ارتباط جمعی که محتوا پیام و قواعد ناظر بر انواع وسایل ارتباط جمعی را تنظیم کند، ضروری می باشد. از این رو حفظ حقوق افراد فعال حقیقی و حقوقی در رسانه و مخاطبان مورد توجه واقع شده است و در صورت ایجاد ضرر، مسئولیت مدنی نسبت به جبران خسارت وجود دارد. طبق ماده ی ۷۲۸ قانون آیین دادرسی کیفری، ضرر ممکن است به واسطه از بین رفتن مالی باشد یا به واسطه ی فوت شدن منفعتی که از انجام تعهد حاصل می شود. اما متأسفانه علیرغم ارزش و اهمیت حکومت رسانه ها بر دنیای امروز و خسارات مادی و معنوی که رسانه ها در صورت عدم رعایت حدود و موازین به بار می آورند، شاهد آن هستیم که مسئولیت مدنی به طور مجزا در این حوزه نمی باشد و اصولاً عموماً قانون مسئولیت مدنی را بر رسانه ها جاری می کنند. رسانه ها نسبت به سه گروه مسئولیت حقوقی دارند که مسئولیت مدنی و کیفری را در بر می گیرد.

مسئولیت مدنی رسانه گروه اول افراد حقیقی و حقوقی (همکاران) که نسبت به اجرای فعالیت رسانه ای با هم در تعامل هستند، بیشتر می توان به مسئولیت قراردادی اشاره کرد. گروه دوم افراد حقیقی و حقوقی و وابستگان نشان می باشند که سوژه تولیدات رسانه ای می شوند. همچنین گروه سوم مخاطبان رسانه ای که به نوعی اولین انگیزه حرکت رسانه ها جلب رضایت مخاطبان می باشد، که رسانه در صورت ایجاد خسارت برای آنها گاه مسئولیت قراردادی و گاه ضمان قهری، مسئولیت غیر قراردادی دارند.

در فقه و حقوق ایران خسارت با دو عنوان مادی و معنوی شناخته شده است. رایج ترین روش مالی پرداخت پول و روش معنوی نیز باتوجه به نوع خسارت وارده در ماده ی ۱۰ قانون مسئولیت مدنی به تفصیل بیان شده است. اما باید به این نکته توجه داشت که وجود مسئولیت مدنی برای رسانه ها مانع از آزادی بیان در راستای چهارچوب اجرایی و مصوب نمی شود. در واقع هرگاه از طریق رسانه ها اخبار یا اطلاعات کذب یا ناحق نسبت به شخص یا اشخاص منتشر شود آن شخص حق دارد که در مقابل این عمل رسانه ها واکنش نشان داده و از آن رسانه بخواهد توضیح خود را در اولین فرصت منتشر کند تا یکی از رسالت های رسانه که همان حق آگاهی بخشی به مخاطبان هست را عملی سازد. (مقامی، ۱۳۸۹، ۳۶-۳۵)

مستند مطلب فوق قانون الحاق یک ماده و دو تبصره به اساسنامه سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۲ که آخرین اصلاحیه آن ۱۳۸۸/۳/۲۳ صورت گرفته است و بیان کننده جبران خسارت معنوی از طریق حق تصحیح و حق پاسخ می باشد. این اقدام نسبت به مطالب اهانت آمیزی خلاف واقع که در رسانه های عمومی منتشر می شود با انگیزه حمایت از حقوق مخاطبان و دفاع از حیثیت و اعتبار اشخاص حقیقی و حقوقی صورت می گیرد. با توجه خاص بودن موقعیت همچنین فراگیر و گسترده بودن رسانه ها، و اینکه تولیدات رسانه ها ممکن است بازتاب صحیح یا غلط یک موضوع باشد، در حالی که جامعه قادر به تفکیک برنامه های رسانه ای برای مخاطب آگاه از ناآگاه نیست، و به راستی آیا کسانی که می دانند با کسانی که نمی دانند یکسانند؟ (سوره زمر، آیه ۹). اما در این راه تنها به حقوق اکتفا نکرده وقتی که مقام معظم رهبری، مجتهد زمان حاضر در جمع مداحان و ذاکران اهل بیت در حالی که منبر، یک رسانه مهم اجتماعی را اداره می کند، می گوید: هر پیامی، هر دعوتی، هر انقلابی، هر تمدنی و هر فرهنگی تا در قالب هنر ریخته نشود، شانس نفوذ و گسترش ندارد و ماندگار نخواهد بود و فرقی هم میان پیام های حق و باطل نیست. (خامنه ای، ۱۳۷۷، ۷) این یعنی فقهای اسلام نیز رسانه ها را یک بستر مهم ارتباطی می دانند و حتی به قالب و ساختار این ارتباط توجه کرده و تاثیرات آن را انکار نمی کنند، پس باید در زمینه جبران خسارت مادی و معنوی فعالیت این حوزه که امروزه در قالب انواع رسانه ها شکوفا شده است به میدان آمده و خلاء جامعه را پر کنند. در این پژوهش علاوه بر قوانین و رویه های قضایی و آیین نامه های اجرایی کشور، به دلیل چهارچوب هنجارها و مبانی فقهی و اخلاقی نظام جمهوری اسلامی ایران، همچنین اصل ۴ قانون اساسی که کلیه قوانین و مقررات مدنی باید بر اساس اصول و موازین اسلامی تصویب شود، در فقه اسلامی و منابع اربعه (قرآن، سنت، عقل، اجماع) نیز تحقیق کرده و به بررسی آنها می پردازیم.

۲-۱- پیشینه تحقیق:

تحقیقات صورت گرفته در این موضوع به شرح زیر است:

انصاری (۱۳۹۰)، در «کتاب حقوق» رسانه بحث های نظری حقوق رسانه و مسئولیت مدنی و کیفری آنها را بیان کرده است.

مقامی و مقامی (۱۳۸۹)، در مقاله ای با عنوان «جبران خسارت ناشی از رسانه های همگانی با تاکید بر ابزار های غیر مادی» به خلاء های حقوقی رسانه ها اشاره کردند و یکی از این خلاء ها را تضمین جبران خسارت های معنوی ناشی از فعالیت رسانه ای می داند که معتقد است با توسعه تدریجی قواعد ماهوی مسئولیت و قواعد شکلی اجرایی در حال تکمیل است.

ملکوتی و ساورایی (۱۳۹۵)، در مقاله ی خود با نام «درآمدی بر مسئولیت مدنی در فضای سایبری» می گویند که فضای سایبری به عنوان یک رسانه آنلاین بسیار مود توجه است از این رو نمی توان مسئولیت مدنی کلی را در مورد آن اجرا کرد بلکه باید با توجه به خصوصیات فضای سایبری و کارکرد خاص ذاتی آن برای هر کدام از اجزای آن مبنای مستقل و منفردی از مسئولیت مدنی قائل شد.

ترزومی نژاد و ایرانتاج (۱۳۹۱)، در مقاله ای با عنوان «مسئولیت مدنی رسانه های تصویری نسبت به پخش برنامه های برون مرزی» بیان میکنند که دولت ها میتوانند براساس حقوق بین الملل خسارات ناشی از فعالیت رسانه را مطالبه کنند و مسئولیت مدنی بر صاحبان آن رسانه ها میباشد.

فقیه حبیبی و صفایی فر (۱۳۹۳)، مقاله ای با عنوان «مسئولیت مدنی در جرائم رسانه ها و مطبوعات» بیان می کنند که خسارت معنوی در اصل ۱۷۱ قانون اساسی و همچنین در ماده یک و هشتم قانون مسئولیت مدنی پذیرفته شده است فقط باید روش اجرایی را متناسب با زمان و مکان و شرایط زیان دیده و موقعیت اجتماعی او سازماندهی کرد. در این مقاله اجماع جهانی و رویه قضایی کشورها را سختگیرانه نبودن احکام نسبت به رسانه ها را برای حفظ آزادی بیان و مطبوعات ضروری دانسته و از سوی دیگر حفظ حقوق اشخاص را وظیفه نظام قضایی میداند لذا جبران کامل خسارت زیان دیده حتی با مبالغ کلان را مورد تاکید نظام های حقوقی می داند.

با توجه به بررسی پیشینه ی تحقیق واضح است که به طور اختصاص پژوهش و تالیفی در موضوع جبران خسارت مادی و معنوی ناشی از فعالیت رسانه ها در فقه و حقوق ایران صورت نگرفته است و همچنان خلاء قوانین معین و مسئولیت مدنی رسانه ها دیده می شود. با شرایط حاضر جامعه و با توجه به اصل ۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران کلیه قوانین و مقررات مدنی باید بر اساس اصول و موازین اسلامی باشد پس بررسی تطبیق آن با فقه اسلامی نیز ضرورت دارد.

۳-۱- ضرورت و نوآوری تحقیق

طبق تحقیقات که انجام دادم به این نتیجه رسیدم که بررسی و تطبیق این موضوع از منظر حقوقی و فقهی بسیار محدود است و با پیشرفت روز افزون رسانه ها و گسترده گی این حوزه فعالیتی خلاء آن در جامعه پررنگ تر میشود چرا که در هر حوزه ای باید وظایف و حقوق و ضمانت اجرای آن شناسایی و در دسترس همگان قرار گیرد. این پژوهش با توجه به اینکه در جامعه امروز شاهد نبود قانونی مدون به طور اختصاص در باب مسئولیت مدنی رسانه ها می باشیم دارای کاربرد و اهمیت است.

۴-۱- پرسش های تحقیق

- ۱- روش های جبران خسارت مادی و معنوی ناشی از فعالیت رسانه در حقوق ایران کدام است؟
- ۲- روش های جبران خسارت مادی و معنوی ناشی از فعالیت رسانه در فقه اسلامی کدام است؟
- ۳- در روش های جبران خسارت ناشی از فعالیت رسانه چه ارتباطی در نظریه های فقه اسلامی و حقوق ایران می باشد؟

۵-۱- فرضیه های تحقیق

- ۱- در حقوق ایران شیوه های جبران خسارت مادی و معنوی می باشد.
- ۲- در فقه اسلامی تنها شیوه های مادی برای جبران خسارت پیش بینی شده است.
- ۳- روش های جبران خسارت مادی و معنوی را می توان مکمل یکدیگر استفاده کرد.

۶-۱- هدف ها و کاربردهای تحقیق

- ۱- مطالعه و تبیین روش های جبران خسارت مادی و معنوی ناشی از فعالیت رسانه در حقوق ایران
- ۲- مطالعه و تبیین روش های جبران خسارت مادی و معنوی ناشی از فعالیت رسانه در فقه اسلامی